

LEGENDE ȘI NOVELE DE GR. H. GRANDEA INSPIRATE DIN RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ

MARIN COSMESCUL

Se împlinesc anul acesta optzeci de toamne de la moartea lui Grigore Haralamb Grăndea (8.XI.1897) care și-a trăit ultimii opt ani la Bacău, unde se căsătorise pentru a treia oară cu Fotinia Băcu și funcționase ca profesor suplinitor de limbă franceză la gimnaziul din acest oraș.

„Scriitor ilustru odată — cum îl apreciază G. Călinescu — interesat de folclor, cîntăreț printre cei dinții ai mediului industrial... un critic ascuțit al societății burghezo-moșierești, pe care a încercat s-o priceapă analizînd evenimentele de la 1848¹, Gr. Grăndea se înscrie în rîndul postpașoptiștilor care au continuat lupta pentru realizarea marilor idealuri naționale. Cu mijloace artistice modeste, dar cu un suflet mare, generos, Grăndea n-a încetat nici o clipă să lupte pentru aceste idealuri, ca poet și ziarist, opera sa, destul de vastă și variată, fiind dedicată, în cea mai mare parte, trecutului ca și prezentului patriei sale. „Dorită-am libertatea în lume să domnească / Amorul și dreptatea ca soare să lucească“, se exprima el în „Aniversarea nașterii“ în 1883², și, deși trăiește și cunoaște multe lovituri ale soartei, mai exact ale contemporanilor săi, el nu-și pierde niciodată încrederea: „Tot la tine, țara mea / Dorul mă va înturna“³, va adăuga el mai tîrziu.

Retras la Bacău, Grăndea nu-și întrerupe legăturile cu capitala țării, trimițînd regulat colaborările sale la „Universul literar săptămînal“: versuri, legende, povestiri, romane, însemnări de călătorie, lăsînd doar în stadiu de proiecte o epopee, *Daciada* și o dramă istorică, *Horia*. Caietele de „legende și romane“, pregătite pentru tipar și aflate la Arhivele statului din Bacău, conțin și cîteva evocări ale unor momente din Războiul pentru independență, scrise și publicate la un deceniu de la eveniment. Sînt fapte reale, cunoscute, desigur, de scriitor din vremea cînd era redactor la „Războiul“ (1877—1878), sau folosind lucrarea în două volume a lui T. C. Văcărescu: „Luptele românilor în războiul din 1877—78“, (București, 1887). Ceea ce reține atenția cititorului în

1. G. Călinescu: *Studii și cercetări de istorie literară*, Bibl. școlară, Ed. Tineretului, 166, p. 140.

2. Gr. H. Grăndea: *Scrieri*, Seria „Restitutio“, Ed. Minerva, București, 1975, pag. 61.

3. Al. Șonțu: *Grigore H. Grăndea, Conferință ținută la Ateneul Român*, tip. Miulescu, Buc. 1902, p. 19.

aceste „novele“ ale lui Grădeea, ca și în alte lucrări ale sale, este tot-mai aua de legendă cu care încearcă să învâluie faptele eroilor săi și invenția ce dovedește autorul „Miosotului“, mai ales, în construcția epică.

În „Luleaua sergentului Coman“⁴, de pildă, Grădeea se oprește asupra unui episod din asalturile date pentru cucerirea redutei Grivița. Sînt amintiți aici și maiorul Șonțu, și Valter Mărăcineanu, dar scriitorul își alege un erou dintre cei mulți căzuți, un „fiu al muntelui“, bătrînul sergent Coman, care purta pe piept „Medalia de 25 ani de serviciu“. Tot regimentul știa că sergentul Coman ținea foarte mult la luleaua lui, „ca la niște sfinte moaște“, și clipele lui cele mai fericite erau acelea cînd putea să și-o aprindă, retras, fumînd în tăcere, pierdut în gînduri, suspinînd la amintirea unui chip din tinerețe, fata care i-o dăruise și murise înainte de a-i deveni soție. Nimeni nu-i cunoștea taina, dar i-o respectau și înțelegeau că luleaua era un simbol sacru pentru el. În ziua aceea memorabilă de 30 august 1877, cînd se hotărîse atacul final asupra redutei Grivița, sergentul Coman, presimțind că venise „ziua însemnată“, cînd sufletul lui se va înălța lîngă femeia iubită, înainte de asalt, le cere soldaților din grupa sa : „Cum eu voi merge tot înaintea voastră, poate că voi cădea. Să nu-mi lăsați trupul în miinile păgînilor și, îngropîndu-mă să-mi puneți luleaua la sîn, în dreptul inimii“. Făgăduindu-i să-i respecte rugămintea, soldații l-au urmat îndeaproape, după cum el însuși, urcînd pe parapet, încearcă să smulgă trupurile maiorului Șonțu și căpitanului Mărăcineanu, căzuți eroic în luptă, iar apoi, cu un stindard turcesc în mină, moare și el, pătruns de gloanțe. Camarazii săi au avut grijă să-l îngroape „chiar lîngă parapetul redutei“ și să-i „pună luleaua în sîn, în dreptul inimii“.

O altă povestire de Grădeea, „Rănitul“ de la Grivița⁵, pare să continue pe cea dintîi, pornind de la „noaptea strălucitei zile“ ce-a urmat, cînd „pe culmile redutei filfîiau acum stindardele române“ și ostașii „învrteau hora la lumina focurilor și la sunetul fluierului...“

Poetul patriot vibrează și participă la entuziasmul general : „Avîntul, curajul și stăruința cu care susțînuseră lupta probară lumii uimite că poporul nostru n-a pierdut vechea virtute militară a strămoșilor săi care au plimbat triumfător vulturul latin în toată lumea“.

Și de astă dată Grădeea își alege ca erou al „novelei“ tot un dorobanț dintre cei ce „nu mai erau decît niște sfărămături omenești“, Ion Florea din Breaza, care „nu vroia să moară“, dorind să vadă și el „cum este Grivița înăuntru“ și să trimită scrisoare Tudorei, logodnica sa, cum a biruit pe Osman. Numai că el nu mai avea miini : „una mi-a tăiat-o, iar cealaltă, cine știe cînd se va vindeca“. Cînd i se pune pe piept „Virtutea militară“, el exclamă : „Ah, cu ce mîndrie o să se uite Tudora la ea !“ Dar Tudora nu va afla decît din scrisoare de vitejia lui, ca și alte logodnice soții sau mame.

4. Gr. H. Grădeea, *op. cit.*, p. 498.

5. Universul literar săptămînal, nr. 35 din mai 1889.

Ca și Coșbuc mai tirziu, Grăndea realizează în povestirile sale o viziune realistă asupra războiului, cu consecințele sale tragice, urmărite mai departe, în familiile luptătorilor de la 1877, cum va dovedi și în scurta povestire „Zina Cepturei”⁶. Căci încheierea păcii nu adusese bucuria în toate casele, sau, cum spunea Grăndea, „nu pentru toți încetaseră lacrimile, nu în toate inimile pierise grija”. Și în satul Ceptura din județul Prahova nu se-ntorsese Ion Florea, sergent la Călărași. Un consătean de-al său îl văzuse pentru ultima oară luptând lingă Opanez, înconjurat de turci, dar dacă el căzuse mort sau prins nu mai știa. Motiv pentru care logodnica lui Florea, „Mina, cea mai frumoasă fată din partea locului”, pe care flăcăii o numeau „Zina Cepturii”, nu putea să creadă că Ion a murit, că „o să se întorcă acum cînd s-a făcut pace”. Și în noaptea Învierii, ea se grăbește să-l aștepte „acolo, unde (se) înțitneau totdeauna, sub nukul din muchea dealului”. În credința ei oarbă, „corp și suflet este numai așteptare. Nu mai vede nimic din ceea ce o înconjoară”, decît „un tropot de cal, apropiindu-se și în mîntea ei rătăcită, Ion Florea sare de pe cal, „o cuprinde în brațe, o sărută cu buze de gheață”. Și de atunci, Zina Cepturei umblă nebună...

De remărcat că Grăndea încercase și în versuri să-și aducă omagiiul său „Armătei române 1877”⁷ imitînd pe Alecsandri, dar cu mijloace artistice la fel de modeste ca în „novele” :

*„Dragi oșteni, frumoși eroi
Glasul patriei voios astăzi vă salută
Căci străbunii văd în voi
Cu mîndrie, răsărînd gloria trecută.*

.

*De-ale voastre viteji
La mormînt a tresărit țărîna străbună
Și ale patriei cîmpii
De un cîntec vitejesc toate lung răsună”.*

Lăsînd deoparte alte novele de aceeași inspirație, cum ar fi : „Lua-rea Smîrdanului” și „Moartea lui Ali Pașa”, publicate tot în „Universul literar”, în anul 1891, dar lipsînd din caietele pregătite de Grăndea la Bacău, ne vom opri asupra celei mai importante dintre lucrările sale în proză care probează intențiile vădite ale scriitorului de a „plimba (pe cititor) cu făclia în mîna prin secolii din care se compune istoria” țării sale, căci — spune Grăndea mai departe — „nevîrînd să știm de unde venim, cine sîntem, nu știm nici unde mergem”⁸. Subliniînd astfel necesitatea prețuirii trecutului — „candela pusă în prezent ca să lumineze viitorul” — Grăndea își manifestase încă din 1879, prin publicarea romanului neterminat „Misterele românilor” (Bucegiu, nr. 1-10,

6. Gr. H. Grăndea, op. cit., p. 515.

7. Universul literar săptămînal, nr. 35 din mai 1889.

8. Bucegiu, nr. 1/1879 ; *Misterele românilor*, Precuvîntare.

1879) tocmai această intenție de a lega momentele semnificative din istoria poporului român, urmărind „istoria unei familii daco-romane din timpul colonizării Daciei“ și „toate întâmplările care au trecut peste această țară, prin toate epocile ei de mărire și cădere...“

Lucrarea de atunci, deși neterminată — după expresia lui G. Călinescu — „făgăduia să fie o excelentă narațiune de formulă arheologică și senzațională“, urmărind, evident un scop ideologic: „de a dovedi continuitatea poporului român prin metempsihoză... pînă în epoca lui Bălcescu și Cuza, demonstrînd astfel tradiția...“⁹

Noua variantă era anunțată în *Universul literar* nr. 28 din 27 martie 1889, cînd lua sfîrșit o altă lungă povestire cu substrat istoric „Comoara de la Băneasa“: „Colaboratorul nostru d. Grădăreanu pregătește pentru numărul viitor o nouă povestire de mare senzație sub titlul „Un episod din cel din urmă război“. Într-adevăr, începînd cu nr. 29 din 3 aprilie 1889, pe parcursul a 11 numere apărarea povestirea anunțată, dar sub alt titlu: „Din altă lume (amintiri din războiul turco-român)“ variantă care n-a fost cunoscută de G. Călinescu, ca și celelalte caiete de la Bacău. Ea a fost publicată în volumul *Scrieri*¹⁰, din seria „Restitutio“. Împreună cu alte opere selectate din creația lui Grădăreanu și sub îngrijirea lui Pavel Țugui, care aduce astfel la lumină și o parte din conținutul caietelor pregătite de Grădăreanu pentru tipar la Bacău și semnalate de noi încă din 1967¹¹. În notele care însoțesc ediția, Pavel Țugui arată și modificările intervenite în nouă variantă a romanului neterminat, apreciînd-o ca „o nuvelă fantastică a etnogenezei“.

Scopul educativ urmărit de Grădăreanu este vizibil încă din motto-ul ce precedă ambele variante, semnate de orientalistul german Falmerayer din Frankfurt pe Main, prieten al profesorului Ion Maiorescu: „Sînt în creierii Carpaților sate de coloni romani tot așa de curați ca în timpul lui Traian și Aurelian“¹².

Modalitatea folosită de Grădăreanu de a ne introduce în subiect este specifică epocii și manierei sale, scriitorul punînd pe seama întîmplării cunoașterea personajelor. Prietenul său, un căpitan de miliție, îi relatează într-o scrisoare un fapt obișnuit din istoriile lupte de la Plevna, unde ar fi pierit dacă nu intervenea un tînăr muntean sergent-major, scoțîndu-l din miinile turcilor, cu prețul unor răni destul de grave. Ei se împrietenesc apoi în spital, sergentul este decorat cu „Virtutea militară“ și avansat sublocotenent. Deciu Longin — acesta e numele tînărului muntean — mergînd spre vindecare, tînjește după satul său, Labarul, și aerul curat al munților, unde cere voie să plece. Rugat de prietenul său, căpitanul, scriitorul îl primește în Capitală și se îngrijește de găzduirea lui, intrigat de recomandările ofițerului.

9. G. Călinescu, *op. cit.*, p. 152.

10. Gr. H. Grădăreanu, *op. cit.*

11. M. Cosmescu: Gr. H. Grădăreanu la Bacău, în *Limbă și literatură* vol. XIX. 1968.

12. Gr. H. Grădăreanu, *op. cit.*, p. 357.

Întâmpinarea în gară a tânărului Deciu Longin îi oferă scriitorului posibilitatea să noteze câteva impresii din iarna anului 1877, considerată ca „o pagină fîroasă din istoria țării”. Imaginea războiului și mai ales a epilogului său, este prezentată de Grăndea cu un crud realism. „Căzuse peste noi, nu numai cu vijăliile nordului, dar și cu o mulțime de epidemii și epizodii care secăseră mai mult decît războiul... Gerul, foamea și războiul se întrecău a hrăni corbii cu hoituri de oameni și vite... „Scriitorul deplînge, deopotrivă soarta răniților români și turci întîlniți în gară, unde venea în întîmpinarea lui Deciu Longin. El surprinde însă, cu ironie, și „parodia filantropiei”, care, „începea să se joace cu tot decorul ei: „Aci mulțimea se îndesa pentru a vedea pe cei care se întorceau răniți și zdrențăroși, dar încărcăți de glorie... iar ghirlanda femeilor frumoase, în dantele, catifea și blănuri, se înșirase, gata să întinză cu mînușita lor albă și parfumată cîte ceva muncitorilor smulși de la coarnele plugului spre a culege laurii lui Marte!... Ici cu cîte o țigară de Havana, colo cu cîte un păhăruț de lichior, mai încolo cu cîte o ceașcă de zeamă rece”¹³. Scriitorul este indignat că „acei soldați, goi, înghețați și muribunzi, erau siliți să aștepte în ger” pentru o cutie de bomboane sau o bucată de ciocolată”, în timp ce „acei martiri aveau mai mult zor de căldură, supă fierbinte și odihnă”.

Grăndea rămîne impresionat apoi la vederea tânărului „înnalt, palid, cu uniforma curată”, care, deși sublocotenent, călătorește alături de soldați, „suferind împreună cu ei”. „Nu te mira — îi spune Deciu Longin — sînt ofițer de cîteva săptămîni, dar soldat am fost mai mulți ani. O schimbare de grad nu putea să mă facă să uit cît de grea este sarcina ce duc cei mai mici și cît de mult îi înimează cînd văd cîte odată că și cei mari pun umărul s-o ducă”¹⁴.

Încredințat că are înaintea sa „una din acele ființe omenești care ajung, prin forța morală, prin încordarea voinței, să aibă un farmec (deosebit) asupra semenilor săi”, lui Grăndea i se pare că omul din Bucegi „era un suflet care străbătuse secolii, schimbîndu-și lutul din cînd în cînd, după întîmplare (sau după) legea existenței noastre care cere ca la un termen să întoarcem pămîntului ceea ce este al său”¹⁵.

Odată împrietenii și ascultîndu-l ore întregi în camera de hotel pregătită dinainte, scriitorul era mulțumit și se arăta „de acord cu acest fiu al munților, în gura căruia vorbea adevăratul patriotism și un extraordinar bun simț”. În continuare, Deciu Longin destăinuie scriitorului că el aparține unei familii de 207 suflete care formează satul Labarul, ascuns în Bucegi, unde îl invită în primăvara următoare, spre a-l cunoaște.

Într-o „viziune mistică și cam naturalistă” (Călinescu), Grăndea vrea să sugereze continuitatea poporului român, încercînd să reînvie figuri reprezentative ale istoriei noastre: Decebal, Tudor, Bălcescu sau Cuza, ce vor fi evocate de bătrînul centenar Aldea Longin, strănepotul

13. *Ibidem*, p. 361—362.

14. *Ibidem*, p. 363.

15. *Ibidem*, p. 363.

generosului căpitan Longin al lui Traian, unit cu Dochia, fiica regelui Decebal. Cuvintele lui au rezonanțe profetice însușești inimile tinerilor : „Dar să nu pierdem credința în viitorul acestui popor născut din viață împărătească... Văd aci în mijlocul nostru că tot ce este tânăr a luptat cu vitejie pe cîmpiile Bulgariei, cu brațele lor cîștigînd neatîrnarea țării. Au probat că nu au pierdut nimic din vechea virtute română... Fericirea vetrei vă este dată numai pentru a nu lăsa să se stingă flacăra ce geniul strămoșesc v-a încredințat-o și „care trebuie să facă din toți românii unul și același suflet cu un singur dor : unitatea și mărirea lor“¹⁶.

Preluînd de la scriitorul francez Eugène Sue formula artistică a rememorării („Les Mystères du peuple ou histoire d'une famille de prolétaires à travers les âges“, 12 volume, 1867) Grădeanu a reușit să realizeze o povestire de factură romantică despre etnogeneza românilor, pornind de la revelarea virtuților strămoșești dovedite de ostașii români pe cîmpiile Plevnei. Preocuparea lui Grădeanu pentru mitologia dacoromană, stimulată de contemporanii săi, Bolintineanu și Eminescu, poate fi probată și cu proiectul de epopee în 18 cînturi „Daciada“ — aflat printre manuscrisele de la Bacău. Ca și în povestirea „Din altă lume“ (de fapt ultima variantă a romanului „Misterele românilor“), Grădeanu urmărea în proiectata epopee același scop ideologic și educativ. Romantic, prin aspirații și sentimente, el se înscrie, cel puțin prin intenție, printre urmașii cîntători ai lui Budai-Deleanu, Eliade, Negruzzi și Bolintineanu, care încercaseră să folosească epopeea ca specie potrivită de a cînta momentele glorioase din istoria poporului nostru, Grădeanu dovedindu-se chiar mai realist decît înaintașii săi, evocînd și glorificînd deopotrivă virtuțile strămoșilor noștri daci și romani, rîminînd consecvent sentimentelor sale din tinerețe, sintetizate în poezia „Patria“ (1858) :

*„Unde sînt acele timpuri de antică strălucire ?
Unde sînt acele brațe ce da moarte prin dușmani ?
Acei domni ce pentru țară își dădeau cu mulțumire
Sîngele și chiar viața, dragi odrasle din romani“.*

LÉGENDES ET NOUVELLES PAR GR. H. GRĂDEANU INSPIRÉS DE LA GUERRE POUR INDÉPENDENCE

R É S U M É

Parmi les autres oeuvres Gr. H. Grădeanu a écrit quelques légendes et nouvelles inspirées de la guerre pour l'indépendance de la Roumanie. Les plus importantes sont : *La pipe de sergent Coman*, *Le blessé de Grivittza* et *„Du l'autre monde“* (*Souvenirs de la guerre turco-roumaine*). La dernière, inspirée de „Les Mystères du peuple“, par Eugène Sue, relève les vertus ancestrales du peuple roumain prouvées sur les plaines du Plevna.

16. *Ibidem*, p. 381.